

PETO GODIŠNJE DOBA

N. K. Džemisin

Preveo Vladan Stojanović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2018.

Ne zaboravite da je kraj jedne samo početak druge priče. Ovo se, naposljetku, i ranije događalo. Ljudi su umirali. Stari poreci su propadali. Nova društva su se rađala. Obično lažemo kad kažemo da je „svetu došao kraj“, zato što *planeti* ništa ne fali.

Ali tako dolazi kraj sveta.

Kraj sveta tako dolazi.

Tako svetu dolazi kraj.

Poslednji put.

*Za sve koji su morali da se bore za poštovanje
koje se svima ostalima bezuslovno ukazuje*

Prolog

ovde si

POČNIMO OD KRAJA SVETA, ŠTO da ne? Završimo s tim da bismo se pozabavili nečim zanimljivijim.

Prvo lični kraj. Narednih dana će joj se jedna misao nametati dok bude zamišljala kako joj sin umire i dok bude pokušavala da pronađe smisao u nečemu toliko besmislenom. Pokriće Učeovo slomljeno telašće ćebencetom – sve osim lica, pošto se plašio mraka – i sedeće obamrla pored njega, ne obazirući se na svet koji napolju nestaje. Svet u njoj je već nestao, i ni prvi ni drugi kraj nije joj bio prvi. Već je iskusna u njima.

I nekad i sad pomislila bi isto: *Ali bio je slobodan.*

Međutim, ogorčeni i potišteni deo njene ličnosti odgovarao bi na ovo zamalo-pitanje onog zbunjenog i šokiranog njenog dela:

Nije bio. Ne baš. Ali sad će biti.

Međutim, potreban vam je i kontekst. Pokušajmo opet s krajem, s onim kontinentalnim.

Evo kopna.

Obično je, kao i sva druga kopna. Planine, visoravni, kanjoni, rečne doline i slične pojave. Obično je, izuzev veličine i dinamičnosti. Ovo kopno se mnogo miče. Liči na starca koji se bacaka po postelji, grči i uzdiše, hukće i prdi, zeva i krklja. I sasvim je prirodno što su ga stanovnici nazvali Mir. To je kopno suptilne ali gorke ironije.

Mir ima i druga imena. Nekad se sastojao od više kopnenih masa, ali sad je jedan ogromni nepregledni kontinent. Ali doći će dan kad će ponovo biti množina.

A taj trenutak će ubrzo nastupiti.

Kraj sveta počeo je u najstarijem, najvećem i najveličanstvenijem gradu na svetu, u Jumenesu. Nekad je bio srce carstva, a sad je i dalje srce mnogo čega, nakon što je carstvo procvalo pa svenulo. Takva je sudbina carstava.

Jumenes nije jedinstven samo zbog svoje veličine. U ovom delu sveta ima mnogo velikih gradova. Nanizali su se duž ekvatora kao pojas oko kontinenta. Sela dalje od ekvatora retko prerastaju u varoši, a ove u gradove, zato što naseobine teško opstaju na zemlji koja uporno pokušava da ih proguta... ali Jumenes je u dvadeset sedam vekova od svog nastanka uglavnom bio stabilan.

Jedinstven je jer su se ljudska bića samo na tom mestu usudila da grade ne zbog bezbednosti, udobnosti, pa čak ni zbog lepote, već iz čiste hrabrosti. Gradske zidine su remek-delo. Finim mozaicima predstavljena je duga, okrutna i tegobna istorija naroda koji ih je podigao. Zbijene zgradurine prošarane su visokim kulama, nalik kamenim prstima, lampama od kovanog gvožđa, s pogonom na savremeno čudo – hidroelektricitet! – krhkim lučnim staklenim mostovima i smelim arhitektonskim dostignućima nazvanim balkonima, tako jednostavnim i beskrajno nerazumnim da ih više niko nigde nije gradio, bar ne u pisanoj istoriji. (Ali ne zaboravite da veliki deo istorije uvek ostaje nezapisan.) Ulice nisu popločane lako zamenljivom kaldrmom, već glatkom i kompaktnom čudesnom supstancom, koju meštani zovu asfaltom. Čak su i jumeneski sirotinjski krajevi puni smelih građevina, koliba tanušnih zidova, koje naizgled ne bi preživele ni jaču oluju, a kamoli potres. Uprkos tome, opstaju generacijama.

Mnogo visokih zdanja krasi centar grada, zato i ne čudi što je jedno od njih veće i smelije od svih ostalih: masivno zdanje, piramida u obliku zvezde, od precizno uobličjenih opsidijanskih cigala. Piramide su najstabilniji arhitektonski oblici, a ovo čudo je petostruka piramida, jer – zašto da ne? A pošto je ovo Jumenes, na njenom vrhu počiva ogromna geodetska sfera, čiji uglačani zidovi podsećaju na providni jantar. Izgleda kao da se bez napore održava na vrhu, iako je svaki deo zgrade načinjen tako da preuzme ravnomeran deo tereta. I *izgleda* nepouzđano, a samo to je važno.

Crna zvezda je mesto gde se sastaju vođe carstva. U jantarnoj lopti drže brižljivo čuvanog savršenog cara. On luta njenim zlatnim hodnicima obuzet plemenitim očajanjem. Radi ono što mu se kaže, strahujući od dana kad će vrhovnici odlučiti da će njegove ćerke biti lepši ukras.

Peto godišnje doba

Uzgred rečeno, ništa od dosad pomenutih mesta i ljudi nije važno. Pominjem ih samo konteksta radi.

Ali evo čoveka koji je i te kako važan.

Zasad ste slobodni da zamislite kako izgleda, kao i šta mu se mota po glavi. U oba slučaja biste pogrešili, pošto je reč o pukim nagađanjima, ali biste ponešto možda i pogodili. Ali malo toga je njemu na umu, sudeći po onome što će upravo učiniti.

Stoji na brdu, nedaleko od opsidijanskih zidova Crne zvezde. S tog mesta može da vidi najveći deo grada, da namiriše dim i da se izgubi u bučnoj gunguli. Grupa devojaka šeta asfaltnim stazama ispod njega. Brdo je u omiljenom gradskom parku. (*Držite zelenzemlju unutar zidina*, veli kamen-nauk, ali se ta zemlja u većini naseobina koristi za uzgajanje povrća i drugih blagorodnih useva, samo se u Jumenesu koristi čisto lepote radi.) Devojke se smeju šali neke od njih. Povetarac nosi taj zvuk do čoveka na brdu. On žmuri uživajući u treperenju njihovih glasova i jedva čujnom odjeku koraka, sličnih lepetu leptirovih krila po njegovim sesapinama. Ne može da sesuje svih sedam miliona žitelja ovog grada. Dobar je, ali ne toliko. Ali sesovao je većinu. Tu su. *Ovde su*. Duboko udahnu i utvrdi se u tlu. Nižu mu se na nitima nerava. Fine dlačice na koži kostreše mu se od njihovih glasova. Njihov dah talasa se u vazduhu koji uvlači u pluća. Na njemu su. U njemu.

Zna da nije i da nikad neće biti jedan od njih.

„Znaš li“, prozbori razgovorljivo, „da je prvi kamen-nauk uklesan u *kamenu*? Tako je učinjeno da ne bi bio menjan zbog mode ili politike, da nikad ne izbledi.“

„Znam“, odvrati njegova družbenica.

„Hmm. Da, zaboravio sam da si verovatno bila tu kad je sročen.“ Uzdahnu gledajući za devojkama koje su se udaljavale. „Bezbedno je voleti te. Nećeš me izneveriti. Nećeš umreti. A unapred znam cenu.“

Ćuti. Nije ni očekivao da odgovori, iako se jedan deo njega nadao tome. Tako je usamljen.

Ali nada je nebitna, baš kao i toliko drugih osećanja, koja bi mu donela samo očaj kad bi ih ponovo razmatrao. Dovoljno je razmišljao. Prošlo je vreme neodlučnosti.

„Zapovest je“, reče čovek raširivši ruke, „zapisana u kamenu.“

Zamislite koliko ga lice boli od osmehivanja. Satima se osmehuje: stisnutih zuba, razvučenih usana, s dubokim borama oko očiju. Mnogo

veštine je potrebno da bi se neko ubedljivo osmehivao. Osmeh mora obuhvatiti i oči, ljudi će inače znati da ih mrzite.

„Uklesane reči su neizbrisive.“

Priča nikom posebno, ali pored njega stoji i žena – izvesne vrste. Samo površno imitira ljudski rod, čisto reda radi. Njena široka vrećasta haljina nije od platna, oblikovala je deo svoje krute supstance u skladu s predstavama krhkih smrtnih bića. Izdaleka, dok miruje, izvesno vreme može i proći kao žena, ali izbliza bi svako odmah video da ima kožu od belog porcelana. I to nije metafora. Kao skulptura bi bila divna, premda previše realistična za preovlađujući ukus ovog grada, jer većina Jumenešana daje prednost otmenim apstrakcijama, a me prostačkom realizmu.

Ona se polako okreće prema njemu – kamenžderi su na površini zemlje spori, izuzev kad nisu – i taj pokret je udaljava od umetničke lepote u savim druge predele. Ne gleda u nju, iako se već navikao na to. Ne želi da gađenje pokvari trenutak.

„Šta ćeš ti raditi?“, pita. „Kad bude gotovo. Hoće li se tvoja vrsta izdići iz ruševina i preuzeti svet kad nas više ne bude?“

„Neće“, odgovorila je.

„Zašto?“

„Malo nas se zanima za to. U svakom slučaju, vi ćete i dalje biti tu.“

Shvata da mu ne persira, već da ima na umu bukvalnu množinu. *Njegovu vrstu. Čovečanstvo*. Često se prema njemu ponašala kao prema predstavniku čitave vrste. I on se tako ponašao prema njoj. „Zvučiš veoma ubeđeno.“

Ćuti. Kamenžderi retko kad govore o očiglednom. To mu prija pošto ga njen govor uglavnom nervira. Drugačije se pronosi vazduhom od ljudskog. Ne zna kako to kod njih funkcioniše, a i nije ga *briga*, samo uvek poželi da ne govori.

Da *sve* utihne.

„Kraj“, kaže. „Molim te.“

Zatim poseže za svom preciznom kontrolom, koju je svet pranjem mozga, zarivanjem noža u leđa i mrcvarenjem iscedio iz njega, i svom osetljivošću koju su mu vrhovnici usadili generacijama silovanja, prinudne i izrazito neprirodne selekcije. Prsti mu se šire i grče dok opipava nekoliko tačaka odjeka na mapi svesti. To su njegovi sapatnici, robovi. Ne može da ih oslobodi, ne u konkretnom smislu te reči, već je to bezuspešno pokušavao. Međutim,

Peto godišnje doba

može da im pruži priliku da svojom patnjom posluže mnogo većoj svrsi od služenja oholosti ovog grada i strahu carstva.

Zato poseže duboko i grabi bučno, pulsirajuće, užurbano, treperavo i ustalasano prostranstvo grada i mirne stene pod njim, kao i uskovitanu vrelinu i pritisak ispod njih. Grabi još šire i dohvata veliki klizeći deo slagalice Zemljine kore, na kojoj počiva čitav kontinent.

Konačno poseže uvis. Za moći.

Skuplja sve slojeve, magmu, ljude i moć u zamišljene šake. Sve. Drži sve to u rukama. I nije sam. I Zemlja je s njim.

A zatim sve to *krši*.

Evo i Mira, koja nije miran čak ni po dobrom danu.

Talasa se, treperi od kataklizme. Evo linije u pravcu istok–zapad. Previše je prava, skoro uredna u otelotvorenoj neprirodnosti. Prati Ekvatorijale, a njeno ishodište je u Jumenesu.

Ona je duboki grubi zasek na trbuhu planete. Na njenom dnu gomila se sveža blistavocrvena magma. Zemlja je dobra u samoisceljenju, pa će i ova rana zarasti brzo, u geološkom smislu te reči. Pročišćujući okean će nakon toga ispuniti tu liniju i preseći Mir na dve kopnene mase. Rana će, dok se to ne desi, gnojiti. Izbacivaće iz sebe ne samo vrelinu već i gasove, šljaku i tamni pepeo – i to u dovoljnim količinama da za nekoliko nedelja zaguši nebo iznad najvećeg dela Mira. Sve biljke će svenuti, a od njih zavisni biljojedi će ogladneti, pa će i mesojedi ogladneti. Zima će poraniti i biće tegobnija i duža, mnogo duža, od prethodnih. Završiće se, naravno, kao i svaka zima, pa će i svet ponovo biti ono što je bio. Konačno.

Konačno.

Ljudi u Miru žive u stanju neprestane spremnosti za katastrofu. Grade zidove, kopaju bunare i skladište hranu. Lako bi mogli da žive pet, deset, čak i dvadeset pet godina u svetu bez sunca.

A *konačno* u ovom slučaju znači *nekoliko hiljada godina*.

Pogledajte, oblaci prašine se već šire.

Kad smo već na kontinentalnom *planetarnom* nivou, mogli bismo se pozabaviti i obeliscima koji lebde nad njim.

Nekad, u doba kad su prvi put izgrađeni, razmešteni i korišćeni, zvali su ih drugačije. Danas se niko ne seća imena niti svrhe tih gigantskih naprava.

Pamćenja su krhka kao škriļjac u Miru. Ovih dana niko ne obraća pažnju na obeliske, iako su ogromni, divni i pomalo zastrašujući. Masivni komadi kristala lebde među oblacima, polako se okreću i plove nedokućivim putanjama. Ponekad se zamute, kao da nisu sasvim stvarni, iako je to verovatno samo igra svetlosti. (A nije.) Jedno je sigurno: ti obelisci nisu prirodni fenomen.

Jednako je sigurno i da su potpuno nevažni. Izazivaju strahopoštovanje, ali su bez ikakve svrhe. Predstavljaju samo još jedan nadgrobni kamen neke pale civilizacije, temeljno uništene neumornim naporima Oca Zemlje. Čitav svet pun je sličnih spomenika. U njemu su hiljade ruševina gradova, milioni spomenika herojima i bogovima kojih se niko više ne seća, stotine mostova bez obala. U Miru se misli da te relikvije nisu dostojne divljenja, da su to zaostaci dela slabića koji su davno poumirali, što je i neumitni kraj slabih. Još gore je što su *omanuli*. A tvorci obeliska su omanuli i više nego ostali.

Ali oni postoje i igraju ulogu u kraju sveta. Zato su i oni vredni pomena.

Da se vratimo sad na zemlju. Moramo da stojimo s obe noge na zemlji, ha-ha.

Pomenuta žena, ona čiji sin je mrtav, na svu sreću, nije bila u Jumenesu, inače bi ovo bila veoma kratka priča. A ni vas ne bi bilo.

Ona je u gradu Tirimu. *Grad* u govoru Nepokreta zapravo podrazumeva zaju, to jest osnovnu zajednicu. A što se zaja tiče, Tirimo jedva da je dovoljno veliki da zavredi to ime. Smešten je u Tirimskoj dolini, u podnožju Tirimskih planina. Najbliža voda je potok, pretežno presahao, kog meštani zovu Mala Tirika. U jeziku koji više ne postoji, izuzev u žilavim lingvistićkim fragmentima, *eatiri* znači *tih*. Tirimo je daleko od blistavih i stabilnih ekvatorijalnih gradova, stoga ljudi ovde grade stalno imajući na umu neizbežne potrese. Ovde nema znalaćki podignutih tornjeva ni smelih arhitektonskih ukrasa, nema ničeg izuzev zidova od drveta i jeftine smeđe cigle, postavljene na temelju od tesanog kamena. Nema asfaltnih puteva, već isključivo travnatih padina ispresecanih zemljanim stazama. Samo su neke od njih pokrivene daskama ili kaldrmom. Ovo je mirno mesto, iako će kaktaklizma, koja se upravo desila u Jumenesu, uskoro poslati seizmićke talase ka jugu i sravniti ćitavu oblast sa zemljom.

U ovom gradu, na jednoj od pomenutih padina, nalazi se kuća, tek nešto više od rupe ukopane u tlo, ali slična ostalima oko nje. Obložena je glinom i ciglama da ne propušta vodu, a pokrivena je kedrom i busenjem. Sofisticirani Jumenešani se smeju (taćnije, smejali su se) kad bi im to neko

Peto godišnje doba

pomenuo, ali Tirimci život pod zemljom smatraju razumnim i jednostavnim rešenjem. Leti je u takvim kućama sveže, a zimi toplo. Da i ne govori-mo da su takvi domovi otporni na potrese i oluje.

Žena se zove Esun. Ima četrdeset dve godine. Podseća na većinu midlatkinja. Visoka je, pravih leđa i dugog vrata, s kukovima s kojim je lako izne-la dvoje dece i grudima sposobnim da ih prehrani. Ima i široke snažne ruke, jaka je i lepo popunjena. To se najviše i ceni u Miru. Kosa joj pada oko lica u složenim loknama, od kojih je svaka veličine njenog malog prsta, crna, a na krajevima vuče na smeđu. Koža joj je po nečijim standardima neprijatne smeđe boje, a po drugima neprijatno maslinasto bleđa. Jumenešani ljude poput nje zovu (to jest, zvali su ih) meleskim midlatima, s dovoljno sanzed-skog da se to vidi, ali nedovoljno da se to i kaže.

Dečak je bio njen sin i zvao se Uče. Imao je skoro tri godine. Bio je mali za svoj uzrast, krupnook, sitnog nosa, drčan i slatkog osmeha, i imao sve ono čime ljudska deca osvajaju roditeljsku ljubav još otkad je ta vrsta evoluirala ka nečemu nalik razumu. Bio je zdrav i pametan i trebalo je da bude živ.

Nalaze se u središnjoj odaji njihovog udobnog i tihog doma. U toj prostoriji se porodica okuplja za razgovor, jelo, igru, maženje i golicanje. Vole-la je da ga u njoj čuva. U njoj je verovatno i začet.

I otac ga je tu istukao do smrti.

I evo poslednjeg fragmenta konteksta: dan kasnije, u dolini oko Tirima. Prvi odjeci kataklizme već su prohujali, iako će ih biti još.

Najseverniji deo doline je razoren. O tome svedoče smrskano drveće, obrušene stene i gusta koprena prašine, koja opstaje u vazduhu sumpornog vonja. Na mestu prvog udara više ništa ne stoji uspravno. Potres je bio od onih koji iskidaju sve na komade i usitne te komade u šljunak. Tu su i leše-vi sitnih životinja, koje nisu stigle da uteknu, jelena i druge krupnije divlja-či pale u pokušaju bekstva i smrskane stenama. Stradalo je i nekoliko ljudi, dovoljno baksuznih da se baš tog dana zateknu na drumu.

Tirimski izviđači, koji su došli tu da procene štetu, nisu ni pokušali da se popnu na gomilu krša. Samo su ga osmotrili dugim pogledom s preosta-log dela drumu. Čudili su se što je ostatak doline – po nekoliko kilometara u svakom pravcu oko grada, u obliku gotovo savršenog kruga – ostao ne-taknut. Pa, nisu se zaista *čudili*. Zabrinuto i nervozno su se posmatrali, zato

što su znali šta ta tobožnja sreća znači. *Tražite središte kruga*, upozoravao je drevni kamen-nauk. Negde u Tirimu je roga.

To je jeziva pomisao. S istoka su stizala još stravičnija znamenja. I naredba triremskog poglavara, da izviđači usput pokupe što više svežih životinjskih leševa, zvučala je stravično. Neukvareno meso biće osušeno, a krzna i kože odrani i uštavljeni, zlu ne trebalo.

Izviđači su se posle izvesnog vremena vratili. Usput su razmišljali o *zlu ne trebalo*. Možda bi primetili predmet blizu podnožja tek nastale litice da nisu bili duboko zamišljeni. Bio je nenametljivo ugnežđen između olistale čvornovate jele i izlomljenih kamenčina. Duguljasti komad istopljenog kalcedona u obliku bubrega, tamne sivo-zelene boje, osetno se razlikovao od bledeg pešcara, koji je napadao oko njega. Privukao bi im pažnju veličinom i oblikom. Da su mu prišli, videli bi da im seže do grudi i da je dug koliko i ljudsko telo. Da su ga dodirnuli, bili bi zapanjeni njegovom gustinom – bio je veoma težak i vonjao na gvožđe, rđu i krv. Još više bi se iznenadili da su osetili da je topao na dodir.

U blizini nije bilo nikog kad je predmet tiho krcnuo, a onda se uredno razdvojio po dužini, kao da je zašiven. Niko nije čuo oštro šištanje toplog gasa, koje je nateralo sva preživela šumska bića da se razbeže i potraže zaklon. Svetlost se razlila s ivica pukotine. Ličila je i na plamen i na tečnost. Sejala je izgorelo staklo po tlu oko predmeta, koji je dugo mirovao i hladio se.

Prošlo je nekoliko dana.

Nešto je razbilo predmet iznutra, ispuzalo iz njega i palo posle nekoliko metara.

Prošao je još jedan dan.

Posle hlađenja i razdvajanja, kora od nepravilnih kristala, od kojih su neki bili mlečnobeli, a neki crveni kao venska krv, obrubljivala je unutrašnjost predmeta. Na dnu polovina obrazovale su se plitke barice blede tečnosti. Tlo je upilo najveći deo razlivenene tečnosti iz geode.

Nago telo, koje je geoda sadržala, ležalo je na stomaku, među stenama. Meso mu je bilo suvo, ali je još dahtalo od iscrpljenosti. Postepeno se podiglo. Svaki pokret bio je svrhovit i veoma, veoma spor. Trebalo mu je mnogo vremena. Spotaklo se – polako – kad se uspravilo. Krenulo je ka geodi, naslonilo se na nju, zatim se savilo – polako – i poseglo u nju. Iznenadnim ostrim pokretom odlomilo je vrh crvenog kristala. To je bio komadić veličine zrna grožđa, oštar kao srča.

Peto godišnje doba

Dečak – pošto je na dečaka ličio – stavio ga je u usta i počeo da žvaće. I to je radio jako bučno. Drobljenje i krckanje odjekivalo je čistinom. Posle izvesnog vremena ga je progutao. Divlje je zadrhtao i ispustio tihi jecaj, kao da mu je najedanput palo na pamet da je nag, da mu je hladno i da je to strašno.

S naporom je povratio kontrolu nad sobom. Posegnuo je opet u geodu – pokreti su mu sad bili brži – i odlomio još kristala. Stavio ih je na gomilicu, povrh predmeta. Debeli tupi komadi kristala mrvili su se pod njegovim prstima kao da su od šećera, iako su bili mnogo, mnogo tvrđi, ali on zapravo nije bio dete pa mu nije ni bilo teško da ih drobi.

Konačno je ustao. Ljuljao se s rukama punim mlečnog krvavog kamena. Koža mu se naježila kad je vetar oštro dunuo. Trgao se zbog toga, brzo i grčevito, kao lutka pokretana satnim mehanizmom. Smrknuto je spustio pogled na sebe. Pokreti su mu, kad se pribrao, postali glađi i odmereniji. *Više ljudski.* Klimnuo je sebi, naizgled zadovoljno, kao da želi da izrazi zadovoljstvo.

Dečak se okrenuo i pošao ka Tirimu.

Ne zaboravite da je kraj jedne samo početak druge priče. Ovo se, naposljetku, i ranije događalo. Ljudi su umirali. Stari poreci su propadali. Nova društva su se rađala. Obično lažemo kad kažemo da je „svetu došao kraj“, zato što *planeti* ništa ne fali.

Ali tako dolazi kraj sveta.

Kraj sveta tako dolazi.

Tako svetu dolazi kraj.

Poslednji put.

1

ti, na kraju

TI SI ONA. ONA JE ti. Ti si Esun. Sećaš li se? Žena čiji sin je mrtav.

Ti si orogen koji je deset godina živeo u zabitom Tirimu. Samo troje ovdašnjih ljudi znalo je ko si, a dvoje je na svet izašlo iz tvoje utrobe.

Pa. Jedno je sad otišlo ko zna gde.

Poslednjih deset godina nastojala si da živiš što običnijim životom. Odnekud si došla u Tirimo. Niko te nije pitao otkud i zašto si došla. Postala si učiteljica u jaslama za decu od deset do trinaest godina zato što je svima bilo jasno da si dobro obrazovana. Nisi ti bila ni najbolja ni najgora učiteljica, deca bi te zaboravila kad bi nastavila školovanje, ali bi nešto i naučila. Mesar verovatno zna kako se zoveš jer voli da očijuka s tobom. Pekar ne zna, zato što si rezervisana i zbog toga što u tebi, kao i svi drugi varošani, vidi samo Džidžinu suprugu. Džidža se rodio i odrastao u Tirimu. On je kamenokresac korisne kaste izdržljivih. Svi ga poznaju i vole pa te posmatraju krajičkom oka. On je u prvom planu slike vašeg zajedničkog života, a ti si samo pozadina i to ti odgovara.

Majka si dvoje dece. Jedno je mrtvo, a drugo nestalo. Možda ti je i ćerka mrtva. Saznala si sve to kad si se jednog dana vratila s posla. Kuća je bila prazna, pretiha. Tvoj dečaćić ležao je krvav i izubijan na podu središnje odaje.

A ti... ti si obamrla. Nisi to htela. Ovo je zaista malo previše, zar ne? Previše. Svašta si pregurala. Veoma si snažna, ali čak ni ti ne možeš sve podneti.

Dva dana su prošla pre nego što je iko došao po tebe.

Provela si ih u kući s mrtvim sinom. Ustajala si, išla u toalet, jela nešto iz hladnjaka i popila poslednju vodu s česme. Sve to si mogla da radiš bez razmišljanja, rutinski. Posle toga bi se brzo vratila pored Učea.

(Ogrnula si ga ćebetom posle jednog od tih izleta. Pokrila si ga sve do izlomljene brade. Učinila si to iz navike. Cevi s parom prestale su da čegr-taju i u kući je bilo hladno. Mogao bi da nazebe.)

Neko je kasno sutradan pokucao na ulazna vrata. Nisi ni pokušala da odgovoriš. Morala bi da se zapitaš ko je tamo, i da li da puštiš tu osobu. Ali razmišljanje bi obuhvatilo i sinovljeve leš ispod ćebeta. I šta bi tad? Zato si zanemarila kucanje.

Onda je zalupao po prozoru prednje prostorije. Uporno je lupao, ali ti si i to zanemarila.

Neko je konačno slomio staklo na zadnjim vratima. Čula si korake u hodniku, između Učeeve i Nasunine sobe, sobe tvoje ćerke.

(Tvoje ćerke Nasun.)

Koraci su stigli do središnje odaje i zastali. „Esun?“

Poznala si taj glas. Mlad, muški. Poznat i utešan. Pripadao je Lerni, Markenbinom dečaku iz susedstva, koji je otišao na nekoliko godina i vratio se kao lekar. Već izvesno vreme nije više dečak. Zato si podsetila sebe da bi trebalo da razmišljaš o njemu kao o muškarcu.

Opa, razmišljanje. Odmah si prestala.

Udahnuo je. Njegov užas se razlio po tvojoj koži kad se primakao dovoljno da vidi Učea. Pravo je čudo što nije kriknuo. Nije te dodirnuo, iako je stao s druge strane Učee. Intenzivno te je posmatrao. Pokušava da vidi šta se događa u tebi? *Ništa, ništa*. Povukao je ćebe da bi dobro pogledao Učeevo telo. *Ništa, ništa*. Povukao je ćebe, ovog puta preko Učeevog lica.

„Ne voli to!“, rekla si. Progovorila si prvi put u dva dana. Neobično si se osećala. „Plaši se mraka.“

Lerna je, posle kratkotrajne tišine, spustio ćebe s Učeevog lica.

„Hvala ti“, kazala si.

Klimnuo je glavom. „Da li si spavala?“

„Nisam.“

Zaobišao je leš. Uhvatio te je za ruku i podigao s poda. Bio je nežan, ali su mu pokreti bili snažni i odlučni kad se isprva nisi pokrenula. Nastavio je s nepopustljivim i sve jačim pritiskom, dok nisi morala da se digneš ili prevrneš na leđa. Morala si da biraš između te dve mogućnosti. Ustala si. S istom nežnom nepopustljivošću, poveo te je ka vratima. „Odmorićeš se kod mene“, rekao je.